

Левченко Катерина Борисівна,

Урядова уповноважена з питань гендерної політики, Секретаріат Кабінету Міністрів України, посадова особа Кабінету Міністрів України, докторка юридичних наук, кандидатка філософських наук, професорка;
Жуковська Галина Григорівна,
старша референтка Апарату Урядової уповноваженої з питань гендерної політики, кандидатка наук з державного управління

АКТУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Забезпечення гендерної рівності в секторі безпеки і оборони України є одним із основних пріоритетних напрямів державної політики у сфері євроатлантичної інтеграції відповідно до стандартів та рекомендацій НАТО.

Закон України «Про національну безпеку України» визначає основи та принципи національної безпеки і оборони, цілі та основні засади державної політики, що гарантуватимуть суспільству і кожному громадянину захист від загроз.

Частина 1 ст. 3 Закону визначає, що державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямована на захист: людини і громадянина – їхніх життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності; суспільства – його демократичних цінностей, добробуту та умов для сталого розвитку; держави – її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності; території, навколишнього природного середовища – від надзвичайних ситуацій.

Серед основних принципів, що визначають порядок формування державної політики у сферах національної безпеки і оборони: верховенство права, підзвітність, законність, прозорість та дотримання засад демократичного цивільного контролю за функціонуванням сектору безпеки і оборони та застосуванням сили. Особливого значення ці підходи набули в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України.

Крім загальних норм, визначених міжнародними договорами, ратифікованими Україною у встановленому законом порядку, та національних нормативно-правових актів, що містять загальні норми гендерної політики, в секторі безпеки і оборони діють акти безпекового та військового законодавства, що містять як загальні та спеціальні норми, які регламентують суспільні відносини за участю персоналу підрозділів сектору безпеки і оборони, так і норми,

безпосередньо пов'язані із формуванням та реалізацією гендерної політики в цьому секторі.

Необхідно зауважити, що Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», який було прийнято Верховною Радою України в 2005 р., не враховує питань, які стосуються сфери сектору безпеки та оборони України, і в цій частині також потребує свого доопрацювання відповідно до вимог сучасності.

Першим вдалим кроком до вирішення проблем уніфікації розуміння гендерної тематики в секторі безпеки та оборони України було проведення у 2017 році за ініціатииви Віце-прем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України та у співпраці зі структурою ООН Жінки, Урядовим офісом координації європейської та євроатлантичної інтеграції Секретаріату Кабінету Міністрів України «Оцінки гендерного впливу на сектор безпеки і оборони України».

Оцінка виявила низку системних проблем:

- гендерна рівність не розглядалася як частина реформи сектору безпеки та оборони;
- низький рівень координації складових сектору безпеки та оборони у питаннях просування гендерної рівності;
- незначна участь жінок у секторі безпеки та оборони;
- поширення дискримінації, сексуальних переслідувань та сексуального насильства щодо жінок.

За три роки ситуація не просто змінилася на краще, а сектор безпеки та оборони є в авангарді гендерних перетворень. Такі перетворення стали можливими завдяки наступному.

По-перше, починаючи з 2018 року питання забезпечення гендерної рівності у секторі безпеки та оборони включно у Річну національну програму Україна-НАТО на відповідний рік. У Річній національній програмі Україна-НАТО на 2020 рік зазначено, що забезпечення рівності прав і можливостей жінок і чоловіків у секторі безпеки і оборони України є одним з пріоритетних напрямів державної політики у сфері євроатлантичної інтеграції відповідно до рекомендацій НАТО.

Другим важливим кроком на шляху до утвердження гендерної рівності у секторі безпеки та оборони стало створення дієвого інституційного механізму. Стаття 12 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» визначає структуру інституційного механізму. Координація інституціонального механізму у виконавчій гілці влади з 2017 р. здійснювалася віце-прем'єр-міністром з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України.

7 червня 2017 р. постановою Кабінету Міністрів України № 390 було запроваджено посаду Урядового уповноваженого з питань гендерної політики та затверджено Положення про Урядового уповноваженого.

У вересні 2020 р. з метою посилення координації створена Комісія з питань координації взаємодії органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків під головуванням Віце-прем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України.

Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування мають визначених у їх складі уповноважених осіб (координаторів) з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, протидії насильства за ознакою статі. Виконання обов'язків уповноваженої особи (координатора) покладається на одного із заступників міністра, заступника керівника іншого органу виконавчої влади. Повноваження уповноважених осіб (координаторів) визначено статтею 13 цього ж Закону. Уповноважених осіб (координаторів) призначено у всіх складових сектору безпеки та оборони.

Щодо відповідальних структурних підрозділів з питань гендерної політики у Секторі, то всі структури утворили окремі підрозділи з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків – це найкраща ситуація по всіх центральних та місцевих органах виконавчої влади.

Щодо призначення радників керівників з гендерних питань, то в структурі Міністерства оборони призначено 60 уповноважених з гендерних питань – радників керівників (начальників) структурних підрозділів апарату Міноборони, Генерального штабу ЗСУ, військових навчальних закладів, видів Збройних Сил України) на громадських засадах та 8 радників за штатним розписом у складі Збройних Сил України.

Також, радник з гендерних питань наразі призначений в Адміністрації Державної прикордонної служби України - штатний помічник Голови Державної прикордонної служби України з питань дотримання гендерної рівності.

По-третє, реалізація Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року (Національний план) стала ефективним інструментом впровадження гендерної рівності у складових сектору безпеки і оборони України.

Під час виконання Національного плану відбулися вагомі системні зміни. Так, майже 23 % жінок серед тих, хто працюють та несуть військову службу в армії, 11 % жінок серед військовослужбовців; скасовано заборону для жінок сержантського складу займати бойові посади у Збройних силах України, прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях; дозволено набір дівчат на навчання до військових та військово-морських ліцеїв; проведено навчання фахівців сектору безпеки та оборони, спільними зусиллями команди експертів та викладачів навчальних

закладів сектору безпеки та оборони України, ООН Жінки, Урядової уповноваженої з питань гендерної політики, співробітників Урядового офісу координації європейської та євроатлантичної інтеграції та Офісу Віце-прем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України розроблено «Методичні рекомендації з інтеграції гендерних підходів в систему підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони України», які стали унікальною і надзвичайно актуальною науковою і системоутворюючою роботою.

28 жовтня 2020 року Кабінет Міністрів України затвердив другий Національний план дій на виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» до 2025 року, підтвердивши наявність послідовної політичної волі на визнання й дотримання прав людини та гендерної рівності, а також виконання державою міжнародних та національних зобов'язань із забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Метою Національного плану є створення умов для забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у подоланні конфліктів, встановленні миру, процесах відновлення, протидії безпековим викликам, системної протидії насильству за ознакою статі та насильству, пов'язаному з конфліктом.

План спрямований на досягнення п'яти стратегічних цілей:

1. Забезпечення рівноправної участі жінок і чоловіків у прийнятті рішень щодо запобігання конфліктам, розв'язання конфліктів, пост конфліктного відновлення на всіх рівнях та в усіх сферах, зокрема в секторі безпеки та оборони.

2. Створення гендерно чутливої системи ідентифікації безпекових викликів, запобігання таким викликам, реагування на них.

3. Забезпечення процесу пост конфліктного відновлення, розбудови та впровадження системи перехідного правосуддя за принципом забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

4. Забезпечення захисту від насильства за ознакою статі, сексуального насильства (в умовах збройного конфлікту та в мирний час).

5. Забезпечення розвиненої інституційної спроможності виконавців Національного плану для ефективного впровадження порядку денного «Жінки, мир, безпека» відповідно до міжнародних стандартів.

Фактично Національний план є важливим програмним документом, який формує державну гендерну політику всіх секторах та сферах управління, особливо у секторі безпеки та оборони України. План складається з 43 завдань, у 23 завдань (53,5 %) головними виконавцями є структури сектору безпеки та оборони України.

Серед першочергових завдань хочу відмітити забезпечення можливості системного набуття знань і навичок, необхідних для виконання завдань порядку денного «Жінки, мир, безпека», відповідно до стандартів ООН та НАТО; забезпечення навчання та підвищення кваліфікації персоналу сектору безпеки та оборони; забезпечення рівного доступу жінок і чоловіків до закладів освіти всіх рівнів

сектору безпеки і оборони та включення гендерної складової до навчального процесу; забезпечення рівноправної участі жінок і чоловіків у прийнятті рішень на всіх рівнях та всіх сферах Сектору; забезпечення належних умов для професійного розвитку жінок та чоловіків, які в секторі безпеки та оборони, а також жінок з числа осіб рядового та начальницького складу служби цивільного захисту, курсанток закладів вищої освіти, військових закладів вищої освіти.

НАТО та Європейський союз, частиною яких прагне стати Україна, – це, у першу чергу, світогляд і демократичні цінності, базовані на верховенстві права та правах людини. Саме ці цінності мають бути покладені в основу перетворень в такій ключовій сьогодні для українського суспільства сфері як безпека та оборона.

Список використаних джерел

1. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2866-IV «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>.

2. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII «Про національну безпеку України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

3. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях: Закон України від 6 вересня 2018 р. № 2523-VIII «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2523-19>.

4. Про Річну національну програму під егідою Комісії Україна – НАТО на 2019 рік: Указ Президента України від 10 квітня 2019 р. № 117/2019 «Про Річну національну програму під егідою Комісії Україна – НАТО на 2019 рік». URL: https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/00/66/94/be3713ff58b6db13129cb53e80f534a7_1554906766.pdf.

5. Питання європейської та євроатлантичної інтеграції: Указ Президента України від 20 квітня 2019 р. № 155/2019 «Питання європейської та євроатлантичної інтеграції». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1552019-26586>.

6. Про Річну національну програму під егідою Комісії Україна – НАТО на 2020 рік: Указ Президента України від 26 травня 2020 р. № 203/2020 «Про Річну національну програму під егідою Комісії Україна – НАТО на 2020 рік». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2032020-33861>.

7. Про затвердження Положення про військовий (військово-морський) ліцей: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 липня 2003 р. № 1087 «Про затвердження Положення про військовий

(військово-морський) ліцей». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-2003-%D0%BF#Text>.

8. Про визначення питань, що належать до компетенції Першого віце-прем'єр-міністра України та віце-прем'єр-міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2016 р. № 296 «Про визначення питань, що належать до компетенції Першого віце-прем'єр-міністра України та віце-прем'єр-міністрів України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/296-2016-%D0%BF>.

9. Про Урядового уповноваженого з питань гендерної політики: Постанова Кабінету Міністрів України від 7 червня 2017 р. № 390 «Про Урядового уповноваженого з питань гендерної політики». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/ru/390-2017-%D0%BF>.

10. Про утворення Комісії з питань координації взаємодії органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Постанова Кабінету Міністрів України від 2 вересня 2020 р. № 784 «Про утворення Комісії з питань координації взаємодії органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-utvorennnya-komisiyi-z-pitan-koo-784>.

11. Про затвердження Національного плану дій з виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 р. № 113-р «Про затвердження Національного плану дій з виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/113-2016-%D1%80>.

12. Про затвердження Національного плану дій з виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2020 р. № 1544-р «Про затвердження Національного плану дій з виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/113-2016-%D1%80>.

Азаренко Тетяна Ігорівна,

наукова співробітниця Державного науково-дослідного інституту МВС України

СТАНОВЛЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Із закріпленням на конституційному рівні курсу на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі (далі – ЄС) та в Організації Північноатлантичного договору (далі – НАТО), наша держава взяла на себе зобов'язання імплементувати не лише економічну та політичну складову актів законодавства ЄС у